

Per Wirtén

Den nya paradoxen

USA: ett land bland andra?

Kanske står vi inför en stor paradox: att den globalisering som många européer betraktar som amerikanisering i själva verket leder till att USA förvandlas från det enda imperiet till ett land bland alla andra länder, skriver Per Wirtén.

En vecka efter terrorattackerna mot Pentagon och World trade center uppskattades antalet savnade och döda till 5000 personer. Men den 20 september ändrades plötsligt siffran. I min lokaltidning här i North Carolina publicerades samma morgon en världskarta med den omvälvande uppgiften att medborgare från 42 olika länder var döda eller savnade. Terrordådet var en global, och inte bara en amerikansk tragedi.

Colombia: 199 sakande, Storbritannien: 100 döda och 200 saknade, Israel: 113 saknade, Tyskland: 270 saknade, Kambodja: 20 saknade, Bangladesh: minst 50 döda, Turkiet: 131 saknade, Pakistan: en död och av de 650 pakistanier som arbetade i World trade center savnades ett okänt antal. Och så vidare.

I ett slag steg siffran till drygt 6500 döda och savnade personer. Det var som att landet fram till dess inte ens tänkt tanken att det kunde finnas annat än amerikaner i husen. Främlingarna – *the aliens*, som man säger i USA – hade aldrig räknats in i kalkylerna. Och trots att en fjärdedel av de döda kom från andra länder har politiker och journalister även fortsättningsvis behandlat katastrofen som en ren amerikansk affär. *The aliens* glömdes lika hastigt som de upptäcktes.

USA:s djupa isolering

Som europé är det svårt att förstå vidden och djupet i USA:s självcentrering och isolering från omvärlden. Här finns en gammal ö-mentalitet som i kombination med landets globala maktposition är både skrämmande och obehaglig. Varje gång jag kommer hit försvinner resten av världen. Det finns

något djupt motsägelsefullt i det amerikanska imperiet.

Amerikanska strateger och analytiker har jublat över landets triumfatoriska seger i det kalla kriget. Bara några små marginella uppställningsexpeditioner återstod. Sedan skulle stridsarmen äntligen lägga sig och världen bli amerikansk.

Men bakom hurraropen råder förvirring och ett slags identitetskris. Vad ska imperiet egentligen göra med sina nya och nästan oinskränkta makt?

Man brukar säga att USA alltid slitits mellan isolationism och imperialism. För ett år sedan skrev historikern Robert V. Daniels i tidskriften *Dissent* att de båda synsätten är två formativa, motsatta och djupt förankrade nationella självbilder med rötter i det tidiga 1800-talets politiska och sociala världar. Han menar att motsättningen – eller klyvningen av det nationella psyket, som han formulerar det – fått ny aktualitet efter murens fall och att USA:s politik sedan dess oberäkneligt drivit omkring mellan de båda polerna.

Isolationismen utgår från föreställningen att omvärlden som sådan är ett hot mot både landets värden och dess fortsatta existens. Det gäller att till varje pris skydda sig mot alla dessa kända och ännu okända hot. Därför krävdes exempelvis ett Pearl Harbour innan ett motvilligt USA engagerade sig i andra världskriget.

Väckelsens mission

Den imperialistiska traditionen kallar Daniels för "väckelsens mission". Han menar att den växte fram med 1820-talets stora kristna väckelserörelser där man formulerade ett moraliskt uppdrag åt nationen, en mission att förändra världen, där det religiösa frälsningsnitet så småningom ersattes av mer sekulära värden som demokrati, fria marknader och "the american way of life". Tanken är inte att behärska världen, utan att rädda den. Därför också så svårt för dem att se sambandet mellan uppställningsexpeditioner i avlägsna provinser och hatet mot imperiet, mellan de egna bombplanen och trafikplanen som dundrade in i World Trade Center och Pentagon.

Under det kalla kriget kunde de båda synsätten – isolationism och imperialism – samexistera och förstärka varandra. Men nu framstår de som föråldrade urtidsdjur, valar som strandat och kämpar för sin överlevnad.

"Ingen ska våga säga till oss vad som behöver göras, eftersom det är vi som talar om för alla andra vad de ska göra," säger de moderna isolationisterna i det republikanska partiet. Och företrädarna för den idealistiskt motiverade imperialismen i det demokratiska partiet låter lika cyniska när de erbjuder samarbete för att lösa världsproblemen "men på villkor att ni erkänner vår ledande roll".

Bakom båda synsätten döljer sig den amerikanska exceptionalismen. Det vill säga övertygelsen att Förenta staterna är moraliskt och politiskt överlägset alla andra nationer. Att landet är utvalt. "Vi är barn av en uppenbarelse, inte av en historia, och tillsammans med president Bush kan vi därför utgå från att vi har en naturlig instinkt för det goda, och att vi med andra ord inte behöver bekymra oss över lagen. Lagen är till för dom som olyckligtvis fötts utan dygdernas DNA." Så skrev chefredaktören Lewis H. Lapham i en besökare uppgörelse med det amerikanska romarriket en månad före terrorattacken (*Harper's Magazine*, augusti 2001).

Exceptionalismen kan också uttryckas mycket enklare. När jag berättar för amerikaner jag möter här i Södern om att min familj absolut inte tänker stanna i USA längre än ett år är de ofta oförstående. Varför vill ni inte det? Alla vill väl bli amerikaner? De lever på något underligt sätt kvar i föreställningen att livet i alla avseenden är bättre i USA än i Nordeuropas välfärdsstater. Kanske sant 1967, men absolut inte 2001.

Men det kan också sägas som George W Bush gjorde i juni: "Jag åkte till Europa. Och såg att vi är annorlunda, på ett positivt sätt. Att vi är unika, på ett otroligt positivt sätt." För övrigt hans första ordentliga utlandsresa.

Vidden av förändringen

Exceptionalismens yttersta och mest otäcka konsekvens är att amerikaner blir oantastbara och fläckfria. Utan dem skulle friheten förlora fotfästet, blåsa bort och försvinna in i den eviga natten. Efter den elfte september har också svenska ledarskribenter och mediapratörer uttryckt en extremt idealiserad bild av USA. Föreställningar som knappast förekommit efter Vietnam, Watergate och Reagan har plötsligt återvänt in i det offentliga samtalet.

Det räcker att gå tillbaka några månader i tidningsläggen för att se vidden av förändringen. I början av augusti publicerade Washington Post en satirteckning där Bush, med det planerade missilförsvaret på huvudet, spanar genom en piratkikare och förklarar att han försöker hitta en "rogue state". Bakom honom står hela världssamfundet, med européerna i spetsen, färdiga att sparka honom i aschlet. De har just hittat en "rogue state", och Bush råkar vara landets president.

Under våren och sommaren växte en storm av kritik mot Bushs arroganta och maktfullkomliga isolationism. USA ställde sig utanför Kyotoavtalet, saboterade FN:s försök att få slut på handeln med lätta vapen, ville inte skriva under avtalet mot landminor, avvisade ett tillägg till konventionen mot biologiska vapen och vände sig med kraft mot den Internationella brottmålsdomstolen och därmed en starkare global rättsordning.

De båda inflytelserika konservativa kolumnisterna Charles Krauthammer och George Will gav imperiets nya arrogans extra glans med sina skarpa pennor. Så här skrev Krauthammer i *Time*: "[Amerika] är den dominerande världsmakten, mer dominant än någon varit sedan romarriket. Följaktligen kan Amerika nu omformulera normer, förändra förväntningar och skapa nya förhållanden. Hur? Genom unapologetic and implacable viljedemonstrationer". Och George Will fyllde på i *Washington Post* med att USA stod starkast i ensamhet.

Extrem isolationism

Många verkar nu vilja förtränga att denna extrema isolationism och exceptionalism är Bushadministrationens utrikespolitiska värdegrund. I stället vävs förhoppningar om att samma administration efter terrorns mörker nu ska genomgå en metamorfos, något nytt ska stiga fram.

De första dagarna efter attacken tycktes det verkligen finnas en självkritisk prövning, som om de formativa identiteter Robert V. Daniels beskriver satts i gungning och kanske var på väg att kollapsa på samma definitiva sätt som skyskraporna på södra Manhattan.

Den ensidiga isolationismens dagar är säkert förbi. Men i Colin Powells och George W. Bush försök att skapa en internationell allians, försöken att köpa allierade med massivt bistånd och skuldavskrivningar, kongressens snabba beslut att börja betala av på den egna skulden till FN börjar jag misstänka att man snarast kan spåra en längtan till det kalla krigets flydda dagar. Leden sluts. Förvirringen upphör. CIA har fått tillstånd att återuppta sina gamla försök att destabilisera, korrumpna och avsätta misshagliga regimer. Isolationism och imperialism kan återigen smälta samman.

Problemet är att världen förändrats. En repris på det kalla krigets politiska mönster är ohållbar. Globaliseringen har ryckt undan mattan. All form av exceptionalism – amerikansk, svensk eller islamistisk – är destruktiv för en internationell rättsordning, kanske omöjlig att upprätthålla i längden och spärrar vägen för all form av gränsöverskridande demokrati och rättvisa.

Protesternas betydelse

Det vore samtidigt en förenkling att tolka USA:s framtida roll i det internationella samfundet utifrån den styrande elitens attityder och föreställningar. Clintonårens stormar visade att medborgarna i allmänhet var betydligt klokare och mer omdömesgilla än de politiska och mediala eliterna i Washington. Och jag har en stark känsla av att den där initiala gungningen finns kvar, att den i tysthet rör sig fram och åter genom förorter, småstäder, shoppinggallerior och att något grundläggande verkligen rubbades den 11:e september.

Och vad händer när man placerar in terrordådet i ett större mönster av växande medvetenhet om en orimlig och orättvis världsordning? Det var på de amerikanska universiteten och inom landets fackföreningsrörelse proteströrelserna först fick fart. Globaliseringens olika effekter har långsamt, långsamt trängt in även i det amerikanska samhället. Även här med budskapet att ingen människa och ingen nation är en ö. Inte ens USA.

Kanske står vi inför en stor paradox: att den globalisering som många européer betraktar som amerikanisering i själva verket leder till att USA förvandlas från det enda imperiet till ett land bland alla andra länder.

Published 2001-12-12
Original in Swedish
Contribution by Arena
© eurozine
© Arena